

PRÁVNĚ TEORETICKÝ VÝZNAM POLITICKÝCH A STÁTNÍCH IDEJÍ PRO PRÁVNÍ INTERPRETACI

PETR KRÁTKÝ

IUDICIUM PRIVATUM, o. s., Česká republika

Abstract in original language

V rámci diskuse o místě právní interpretace v právní teorii příspěvek řeší imanentnost státních idejí v obsahu právního řádu a jejich interpretační význam. Dále se zabývá problémem vlivu politických idejí na účelové změny právní interpretace. Závěrem je zkoumán rovněž problém objektivizace právní interpretace v kontextu politických a státních vlivů.

Key words in original language

Právní teorie; právní interpretace; politické ideje; státní ideje; ovlivnění právní interpretace.

Abstract

Contribution as the part of discussion about role of legal interpretation in the theory of law is focused on legal interpreting significance of ideas of state as the immanent part of legal order. Further is contribution focused on problem of political ideas influence on teleological changes of legal interpretation. Finally is study focused on problem of objectivity of legal interpretation in context with political and state's influence.

Key words

General theory of Law; legal interpretation; Political ideas; Ideas of State; influence on legal interpretation.

1. ÚVOD

Pro správnou systematickou klasifikaci politicky a státně ideového aspektu procesu právní interpretace je třeba rekapitulovat vlastní obsah tohoto pojmu. Jak k danému problému poznamenal akademik V. Knapp: „Interpretace obecně znamená přiřkládání významu znakům, tj. vyjevování významu znaků. Interpretovat lze každý jazykový výraz... právní úkon vyjádřený jazykem... diplomatickou nótu, politický projev, atd. ... i nejazykové znaky, jako jsou konkludentní činy, event. i mlčení, ale i stopy.“¹ Právní interpretace tedy jako pojem v širším smyslu představuje výklad jakéhokoliv společenského fenomenu pomocí právních výkladových prostředků. Naproti tomu výklad práva (interpretaci práva), jako pojem užší chápeme v tradičním právně-teoretickém kontextu, slovy doc. J. Čapka „jako objasnění smyslu a obsahu právních norem, vyjádřených v

¹ Knapp, V.: Teorie práva, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 1995, s. 168.

normativních aktech, za účelem jejich pochopení a používání“². Vzhledem k tomu, že jak rovněž připomněl V. Knapp, není právní věda vědou axiomatickou, ale argumentační, znamená to, že „poznání práva, právních institutů atd. a důsledně ani zjištění *quid iuris* v určitém případě nelze odvozovat z axiomů, nýbrž je třeba se ho dobrat argumentací pro několik z více možností. ... Prvním úkolem a zároveň předpokladem právní argumentace je tedy poznání významu jazykových znaků vyjadřujících právní normu. Cesta k tomuto poznání je interpretace /výklad/ právního předpisu.“³ Takto uchopený pojem výkladu práva pak nauka tradičně diferencuje na výklad dle interpretujícího, čili dle subjektu, který výklad podává (např. ústavním soudem, vyšším soudem, soudem prvního stupně nebo správním orgánem, dále rozeznává výklad doktrinální čili vědecký a vedle toho i výklad interní nebo též služebně závazný), dle poměru textu ke zjišťovanému obsahu se rozlišuje výklad doslovný, restriktivní a extenzivní, vedle toho členíme výklad dle způsobu interpretace, resp. dle metody. Vlastní interpretační postupy obvykle klasifikují na metody standardní (výklad jazykový, logický a systematický), proti nimž se staví metody nadstandardní (kam patří výklad historický, teleologicko-axiologický a komparativní).⁴ Současně platí, že k postupům nadstandardních interpretačních metod, někdy souhrnně nazývaných interpretací *e ratione legis* (účelem zákona)⁵ se lze *lege artis* uchýlit jedině tehdy, pokud metody standardní nepřinášejí z pohledu interpretujícího jednoznačnou odpověď na řešenou právní otázku, nebo jsou o této odpovědi z právního pohledu dostatečně zřejmé pochybnosti, popř. je při interpretaci nutno řešit nedostatky legislativně technické či metodické povahy (např. v situaci, kdy se zákonodárce uchýlí k právní úpravě obsahově neurčité povahy⁶).

² Boguszak, J. - Čapek, J. - Gerloch, A.: *Teorie práva*, Praha: ASPI Publishing, 2003, s. 143.

³ Knapp, V.: *Opus citatum*, s. 167-168; V. Knap zde rovněž připomíná, že je nesprávné hovořit o interpretaci právní normy, neboť ta je výsledkem interpretace právního předpisu.

⁴ Srv. k tomu též Gerloch, A.: *Teorie práva*, 4 vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 146-151, IBSN 978-80-7380-023-9

⁵ *Ibidem*.

⁶ Příkladem budiž interpretace normativního ustanovení o zákazu činnosti a propagaci politických stran a hnutí ve školách a školských zařízeních, podle něž konstatuje, že: „Ve školách a školských zařízeních není povolena činnost politických stran a politických hnutí ani jejich propagace“ /v § 32 odst. 1 zákona č. 61/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)/, což by striktním gramatickým výkladem vedlo k totální izolaci těchto vzdělávacích zařízení od politického života. Běžná skutečnost, že se politici (členové politických stran) mohou např. účastnit besed na školách, se v odborném ani všeobecném právním vědomí nevnímá jako porušení zákona, je možná zejména díky historickému výkladu tohoto ustanovení, jakož i systematické interpretaci analogické právní úpravy v zákoně o vysokých školách, podle níž: „Na vysokých školách je nepřipustné zakládat a organizovat činnost politických stran a politických hnutí“ /§ 2 odst. 10 zák. č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a

Zmíněné nadstandardní metody pak v zásadě přinášejí zajímavé problémy v rovině právně teoretické. Z doktrinárního i praktického pohledu totiž nemusí být vždy zcela zřejmé, kdy interpretátor použitím nadstandardních výkladových metod ještě vykládá původní právní úpravu a kdy již jejich použitím tvoří úpravu zcela novou od původní odlišnou a nebo dokonce úpravu vůči původní kontradiktorní. V rovině právní teorie všeobecně známo, že „i aplikátor práva neodvozuje svá rozhodnutí absolutně výlučně z pozitivního práva, ale (zejména soudce) vyplňuje práva legis vacua dotvářením platného práva odvoláním se na nepsané právní principy a překonává nepravá legis vacua interpretací opřenou o psané právní principy, resp. interpretací secundum legem.“⁷

Pokud interpretátor řeší historické, hodnotové nebo srovnávací aspekty dané právní úpravy, dostává se chtě nechtě do roviny idejí, které stály u jejího zrodu. Zkoumá tak mj. politické ideje, vnímané klasickou naukou jako legitimní zdroje přístupů k právu z pohledu de lege ferenda v aspektu právně politickém (legislativním), aby následně analyzoval normativní aspekt státně ideový - tj. myšlenkový obsah, který se do dané právní úpravy skutečně promítl v pohledu de lege lata. Takto uchopený model je typický pro tradiční kontinentální typ právní kultury s jejím důrazem na psané právo, především v podobě zákona, kde právo tvorba je svěřena zejména zákonodárci, zatímco správní či justiční orgán toto právo aplikuje. V právní kultuře angloamerické není, jak je všeobecně známo, z teoreticko-právního pohledu výhradním právo tvůrcem zákonodárce, ale kromě něj i soudce, tvořící precedens jako závazné pravidlo chování.⁸ I zde je však možné vyzorovat parametricky podobný proces politicko-ideového tlaku na opuštění zastaralého precedentu obsahujícího obsoletní státní ideu a jeho nahrazení pravidlem novým, které vyhoví aktuální sociální potřebě (z povahy věci je však anglosaský právní systém prismatem změny státní ideje rezistentnější a z pohledu akcentace aktuální ideje politické méně transparentní).

2. IMANENTNOST STÁTNÍCH IDEJÍ V OBSAHU PRÁVNÍHO ŘÁDU A JEJICH INTERPRETAČNÍ VÝZNAM

Pojem státní ideje není stricto sensu kategorií právně dogmatickou, ale státoprávně filosofickou. Pro tradiční státovědu státní ideje „představuje

doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů/. Rozumí se (historickým výkladem), že zákonodárce v obou těchto ustanoveních reagoval především na historicky existující existenci „paralelních organizačních struktur“, kdy předseda příslušného výboru „strany“ měl de facto větší rozhodovací pravomoc, příp. vzdělávací vliv než řádný akademický funkcionář nebo odborně příslušný pedagog.

⁷ Pinz, J.: Úvod do právního myšlení a státovědy, Praha - Nymburk: OPS, 2006, 2. vydání, s. 146-151, ISBN 80-903773-2-7, s. 175

⁸ Ibidem, s. 48-52.

potom úvahy o důvodu vzniku a trvání státu, o jeho zvláštním poslání nebo úkolu, který plní nebo by měl plnit v obecném životě mezinárodním. Je to vlastně otázka smyslu státu“.⁹ Jako základní myšlenka státního účelu, zahrnující mj. oblast státem a tedy právem chráněných hodnot převažujících v daném historickém a společenském kontextu je státní idea (jako pojem státovědný) do jisté míry odpovídající právovědnému termínu *ratio legis*, tedy smysl zákona.

Zdrojem státních idejí jsou především aktuálně panující ideje politické (někdy ovšem i obecně kulturní, náboženské, sociální a jiné), které jsou sice často protichůdné, ale z pohledu aktuálních společensko-mocenských poměrů se v podobě obsahu vzniklé právní normy složí vždy do konkrétního vektoru reálně uskutečňované státní ideje. Z pohledu státně ideového pak platný právní řád vždy petrifikuje státní ideje, frekventované jako nosné v době vzniku dané právní úpravy. Dokud je hodnotový základ státní ideje promítnuté do právní úpravy souladný s hodnotovým základem společensky převažujících a státním obyvatelstvem, resp. jeho politickou reprezentací uznávaných idejí politických, nevzniká zpravidla potřeba změny právní úpravy. Obsoletnost státní ideje se projevuje společenským tlakem na změnu právní úpravy nebo dokonce na změny státoprávního uspořádání státu, v extrémním případě (pokud se tak neděje z vnějšího zavinění) tlakem na zánik státu. Příkladem budiž idea československé státnosti, která se neukázala být dostatečně silnou pro zachování společného státu, resp. byla opuštěna v době, kdy se politická reprezentace (v tomto případě nikoliv bezprostředně státní obyvatelstvo) rozhodla existenci tohoto státního útvaru ukončit.

Z pohledu interpretačně-metodologického je třeba uzavřít, že státní ideje mají největší význam v rovině právní politiky, jež by měla svým posláním hledat a uskutečňovat státní ideje odpovídající v maximální míře potřebám státního obyvatelstva, popř. je nahrazovat novými, jestliže se jejich aktuálnost vyčerpá. Schopnost porozumění státní ideji je současně *conditio sine qua non* správné interpretace práva aplikačním orgánem správním či soudním.

3. PROBLÉM VLIVU POLITICKÝCH IDEJÍ NA ÚČELOVÉ ZMĚNY PRÁVNÍ INTERPRETACE

Politické ideje jako myšlenky o správném řízení společnosti a s ním spojenou ochranou těch kterých hodnot jsou z teoreticko-právního pohledu, jak bylo výše řečeno, legitimním zdrojem úvah *de lege ferenda*. Pokud k „aktualizaci“ státní ideje dochází prostřednictvím změny právní úpravy řádným legislativním procesem - tedy v rovině právní politiky nenastává

⁹ Srv. k tomu Lakatoš, M. - Pinz, J.: *Idea československého státu*, Odd. I, 1. In *Teorie právního státu*. Grantový projekt GA ČSAV 1993 (nepublikováno).

obvykle právně teoretický problém. Výjimku z výše popsaného stavu představuje účelová reinterpetace „starých“ právních předpisů, při doplňování právního řádu normotvůrcem o předpisy nové, kdy však právní předpisy staré nejsou explicitně derogovány, avšak fakticky dochází k jejich suspendování. Zde budiž zmíněn známý případ z r. 2004. V rámci implementace tzv. evropského zatýkacího rozkazu do českého právního řádu, při neochotě tehdejšího zákonodárce legislativně doplnit text Listiny základních práv a svobod,¹⁰ byl v průběhu legislativního procesu učiněn pokus o překlenutí rozpornosti nově navrhované právní úpravy s textem „listiny“ za pomoci výkladu historického.¹¹

Další problém, se kterým se v této souvislosti v rovině právní teorie setkáváme, nastane, pokud jsou aktuální ideje politické prosazovány nikoli aktualizací státní ideje formou nové právní úpravy, ale (např. z důvodu nedostatečné společensko - politické podpory nových idejí, nebo složitosti legislativního mechanismu) naopak tlakem na judiciální či správní reinterpetaci právní úpravy stávající. Zde je nad jiné vhodným příkladem ústavní nálezn ve věci Lisabonské smlouvy, v němž došlo k suspendaci státní ideje suverénního státu explicitně obsažené v Ústavě České republiky¹², a to

¹⁰ Státní „Občan nemůže být nucen k opuštění své vlasti.“ (čl. 14 odst. 4 USNESENÍ předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky, ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.)

¹¹ Předkladatel (v osobě ministra spravedlnosti) se rozpor aktuální a nové právní úpravy pokusil interpretačně překlenout mj. takto: „My vykládáme v podstatě shodně s velkou částí naší akademické obce Listinu historicky, a to tak, že v době jejího přijímání neměl zákonodárce na mysli zákaz vydávání nebo předávání v rámci trestního řízení, ale vyhošťování vlastních občanů do ciziny, a to v přímé reakci na tzv. akci Asanace. Vzhledem k tomu, že článek 14 odst. 4 Listiny zakotvuje právo občana na svobodný vstup občana České republiky na její území, je pravděpodobné, že opuštěním vlasti, o němž hovoří věta druhá stejného ustanovení, měl zákonodárce v Listině na mysli opuštění rázu trvalého, opuštění, po kterém by bylo občanu ve vstupu na území České republiky našimi vlastními orgány bráněno. Pokud by však občan České republiky byl předán k trestnímu stíhání nebo k výkonu trestu do ciziny, nic mu samozřejmě nebrání se na území České republiky svobodně vrátit po ukončení výkonu vazby či trestu odnětí svobody, takže o opuštění vlasti v tomto případě nejde.“ Čermák, K.: prosloveno v parlamentní rozpravě při projednávání vládního návrhu ústavního zákona, kterým se mění ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. /sněmovní tisk 513/ - druhé čtení, dne 2. dubna 2004. Praha [cit. 2010-11-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/2002ps/stenprot/030schuz/s030273.htm>>.

¹² Dle čl. 1 odst. 1 zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů je Česká republika „svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na účtě k právům a svobodám člověka a občana.“

v zájmu prosazení politické ideje evropské hospodářsko-politické integrace.¹³

Z tohoto pohledu je krajně nešťastné, pokud státoprávní mechanismy nezaručují v dostatečné míře vzájemné oddělení jednotlivých složek státní moci (např. situaci, kdy zákonodárny sbor konstituuje moc výkonnou a ve spolupráci s hlavou státu jedna z komor parlamentu vybírá členy Ústavního soudu, lze jen obtížně považovat za dobrou realizaci Montesquiého koncepce dělby státních mocí, či za přiměřenou realizaci tradiční anglosaské doktríny Checks and Balances). Logickou skutečností, že totiž soukromý zájem osob v takto konstituovaných orgánech na výkladu práva může být v některých politicko-ideových otázkách shodný, je nutné z pohledu zájmu státního obyvatelstva považovat za vrcholně nežádoucí.

4. PROBLÉM OBJEKTIVIZACE PRÁVNÍ INTERPRETACE V KONTEXTU POLITICKÝCH A STÁTNÍCH VLIVŮ

Objektivitu právní interpretace může v rovině metodologické zajišťovat pouze obecná teorie práva. V kontextu aktuálně probíhajících procesů, jakými jsou zejména globalisace a europeisace, musí doktrína reagovat na nové právní jevy. Aktuální spor o to, zda „pánem zákona“ je jeho tvůrce, nebo interpretátor, nabývá v konkurenci normativních systémů (mezinárodní právo, právo evropských společenství, národní právní řád) nové dimenze. Požadavek na publicitu a předvídatelnost práva jako by opouštěl „veřejný prostor“ a nezávislý pozorovatel tak dospívá k otázce, zda se právní vývoj nevrací po spirále zpět do dob, kdy právo bylo „posvátnou a tajnou“ vědou určenou pouze vyvoleným (kdysi kněžím - dnes právním expertům).

Vrcholem problému je pak situace na úseku právní úpravy v rámci evropských společenství, v němž se spojují především dvě shora zmíněné velké právní kultury, přičemž, jak známo, při spojení dvou odlišných kultur ve společný celek vystupují do popředí zpravidla nevýhody obou. Všeobecně známý je rovněž problém jazyka a obsahu pramenů komunitárního práva (ať již se na něm podílí prvek čistě jazykových či prvek politických kompromisů). Současně platí, že obsahová kvalita recentních tuzemských i mezinárodních normativních textů není přímo úměrná jejich neobyčejně narůstajícímu množství ani rychlosti, s jakou jsou přijímány a měněny. Úpadek právního jazyka¹⁴ pak bezprostředně souvisí s

¹³ Blíže k tomu Krátký, P.: Lisabonská smlouva versus moderní právní stát. In Gerloch, Aleš; Wintř, Jan (eds). Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, IBSN 978-80-7380-192-2, s. 203-213.

¹⁴ Viz k tomu Pinz, J.: Obrana právního, resp. právníckého jazyka v právní teorii a v právní praxi, In: Polemiky a spory v právní vědě. Právnická fakulta UP. Olomouc: 2010 (v přípravě tisku).

úpadkem právního vědomí, kde se vytrácí představa práva coby cesty k hledání spravedlnosti, ale v rovině politicko a státně ideové ho často nahrazuje představa práva a jeho výkladu coby „bezhodnotových obchodních pravidel“ na straně jedné, nebo v horším případě na straně druhé představa práva jako kodifikaci pravidel zvuče „elit“, jejichž pomocí je ovládána masa obyvatelstva.

Ideální zdroj objektivizace přístupu k právní interpretaci by tak měl při všem shora uvedeném představovat výklad vědecký, čili doktrinální, neboť právní věda teoretická by měla být v maximální možné míře oproštěna od vlivů politických i státních. V této souvislosti lze opět zmínit slova akademika V. Knappa, který připomíná, že „výklad vědecký (doktrinální) je podáván právní vědou, zejména právní dogmatikou. Tento výklad je nezávazný, působí však na výklad soudní a vůbec na interpretační praxi“.¹⁵ Konečně disciplína právní a státní filosofie je z metodologického pohledu *locatio optimum* pro politicko i státně ideový výzkum. Praxe však ukazuje, že tento postulát není jednoduché naplnit. Nejlepším příkladem budiž doktrinální nesoulad v otázce kompetenční způsobilosti Ústavního soudu k derogaci ústavních zákonů pro jejich domnělou neústavnost.¹⁶ Je smutnou skutečností, že není v silách právní vědy všechny shora popsané problémy vyřešit. Jejím cílem a ambicí však musí zůstat jejich věcná kritika stejně jako hledání cest k nápravě.

5. ZÁVĚR

I v současnosti zůstává fenomén státního donucení význakovým prvkem práva, a to i v postmoderním státě, vyznačujícím se mj. víceúrovňovým vládnutím nebo znovuzaváděnou tzv. mocenskou pluralitou.¹⁷ Význam právní interpretace, stejně jako role obecné právní teorie ve vztahu k metodologii právního výkladu a jeho limitů tak nejen zůstává zachována, ale v kontextu dříve zmíněného střetu více normativních systémů naopak prudce vzrůstá. Nebezpečí faktického nahrazení klasické normotvorby správní či judičiální reinterpretačí (resp. rekonstrukcí) ohrožuje jak legalitu, tak legitimitu právního řádu jako nutných předpokladů uskutečnění ideje demokratického právního státu.¹⁸ Princip omezení svévole interpretátora by

¹⁵ Knapp, V.: Op. cit., s. 170.

¹⁶ Srv. k tomu např. On-line symposium Jiného práva k nálezu Ústavního soudu v kauze Melčák. [cit. 2010-11-05]. Dostupné z WWW: <<http://jinepravo.blogspot.com/2009/09/pozvanka-k-ucasti-na-on-line-symposiu.html>>.

¹⁷ Srv. k tomu Sørensen, G.: *Changes in Statehood. The Transformation of International Relations*, Palgrave Macmillan, November, 2001, ISBN: 978-0-333-96301-2. Česky: *Stát a mezinárodní vztahy*, Praha: Portál, 2005, s. 104 a násl.

¹⁸ Blíže k nebezpečí záměny právního a soudního státu viz Pinz, J.: *Přirozenoprávní teorie a moderní právní stát*. Nymburk: OPS 2010, ISBN: 978-80-87269-08-4, s. 193-194.

tak měl být základní řídicí kautelou při nalézání konkrétní právní normy v procesu výkladu práva.

Před současným českým zákonodárcem stojí v rovině právní praxe několik úkolů, které by z naznačených problémů mohly představovat východisko. V rovině stavu normativních textů je možné resuscitovat myšlenku nepolitického orgánu, který by retrospektivně zkoumal aktuální znění právních předpisů a pravidelně předkládal zákonodárci doporučení legislativně-technického a purifikačního charakteru. Druhým, avšak zásadním úkolem je depolitizace a deideologizace správních a soudních orgánů, ať již co do způsobu jejich instalace (odstranění absolutní závislosti jmenování soudních a správních orgánů na politické reprezentaci), tak i na druhé straně co do omezení možnosti bezprostředního zásahu těchto orgánů (soudních zejména) do politického boje jako střetu politických idejí, pokud není zásadně ohrožena sama podstata legitimní soutěže politických stran.

Uzavřeno a rekapitulováno má oblast analýzy politických a státních idejí interpretační význam zejména v nadstandardních interpretačních metodách - a to jak v rovině právní vědy praktické, tedy právní politiky a následně správní vědy a jurisprudence, tak i ve sféře právní vědy teoretické, jako právní metodologie, která musí určovat nezbytné limity jejich správné využitelnosti a upozorňovat na nebezpečí nesprávné a tedy i nespravedlivé právní interpretace. Zkoumané fenomény politických a státních idejí jako hodnotového zdroje právní úpravy na straně jedné a jako obsah vůle zákona na straně druhé jsou bezprostředně přítomny v celém procesu interpretace práva. Správná interpretace práva pak musí svou podstatou směřovat nejen k nalezení konkrétní normy, ale především pak v rovině finality k hledání právně filosofické ideje materiální spravedlnosti. Jak v souvislosti s podstatou, úkoly a cílem právní filosofie zmiňuje J. Pinz, „jde o koherentní jev vyúsťující ve snahu dosáhnout na základě učení o filosofických principech práva a spravedlnosti poznání ideje dobra v právu a podání pohledu na něj. Požadavkem právní filosofie je spravedlnost v právu.“¹⁹

Naposledy pak v rámci tohoto pojednání budiž opět s V. Knappem připomenuto, že „interpretace právních předpisů je specifický problém sémantický. Jako takový byl znám už v právu římském, kde byl vyjádřen dodnes platnou větou Celsovou *Scire leges non hoc est verba eorum tenere, sed vim ac potestatem* (Znát zákony neznamená znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení)“²⁰.

¹⁹ Pinz, J.: Úvod do právního myšlení a státovědy, Praha - Nymburk: OPS, 2006, 2. vydání, s. 146-151, IBSN 80-903773-2-7, s. 81.

²⁰ Knapp, V.: Op. cit., s. 168.

Literature:

- Boguszak, J. - Čapek, J. - Gerloch, A.: *Teorie práva*, Praha: ASPI Publishing, 2003, ISBN 80-85963-38-8
- Gerloch, A.: *Teorie práva*, 4 vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, ISBN 978-80-7380-023-9
- Knapp, V.: *Teorie práva*, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 1995
- Krátký, P.: *Lisabonská smlouva versus moderní právní stát*. In Gerloch, Aleš; Wintr, Jan (eds). *Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-80-7380-192-2
- Lakatoš, M. - Pinz, J.: *Teorie právního státu*. Grantový projekt GA ČSAV 1993 (nepublikováno), Od. I, 1.
- Pinz, J.: *Obrana právního, resp. právníckého jazyka v právní teorii a v právní praxi*, In: *Polemiky a spory v právní vědě*. Právnická fakulta UP. Olomouc: 2010 (v přípravě tisku)
- Pinz, J.: *Přirozenoprávní teorie a moderní právní stát*. Nymburk: OPS 2010, ISBN: 978-80-87269-08-4
- Pinz, J.: *Úvod do právního myšlení a státovědy*, 1. Vydání, Praha - Nymburk: OPS, 2006, 2. vydání, s. 146-151, ISBN 80-903773-2-7
- Sørensen, G.: *Changes in Statehood. The Transformation of International Relations*, Palgrave Macmillan, November, 2001, ISBN: 978-0-333-96301-2. Česky: *Stát a mezinárodní vztahy*, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7178-910-0

Contact – email

p.kratky@email.cz